

Euroopa naaritsa taastamine

Eestis: saarelised ja

tehisasurkonnad.

Projekt N° LIFE2000NAT/EE/7081

Lühiaruanne

Euroopa naarits, *Mustela lutreola*, on poolveelise eluviisiga pisikiskja. Varem oli ta üldlevinud liik peaaegu kogu mandri-Euroopas ja Balkani maad, Portugal, Belgia, Taani, Norra ja Rootsi. Selle Euroopa mandrile ainuomase liigi levila hakkas kiiresti kahanema 19. sajandi keskel. Tänapäevaks on tema varasemast ulatuslikust levilast järele jäänud vaid vähesed kiirelt kahanevad levilafragmendid Hispaanias, Prantsusmaal, Valgevenes ja Venemaal. Usutavasti kõige elujõulisemad asurkonnad on tänaseni püsinud Rumeenias (Doonau Delta) ja Venemaal (Vologda ja Arhangelski Oblast).

Kõik liigikaitselised eelisjärjestuse nimistud, nii rahvusvahelised kui kohalikud, märgivad ära selle liigi kriitilise seisundi:

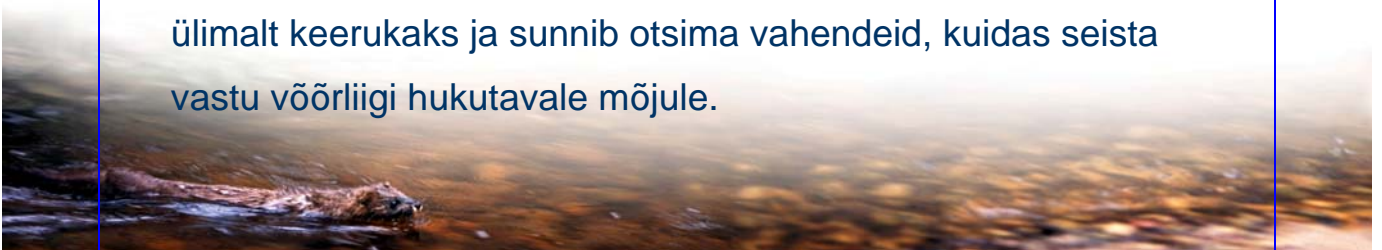
- Maailma Looduse Liidu (IUCN) Punane Nimistu: Ohustatud liik
- Maailma Looduse Liidu Pisikiskjate Tegevuskava: Kõrgeima eelisjärjestusega liik Euroopas

- Berni Konventsioon: Rangelt kaitstud liik (II Lisa)
- Euroopa Liidu Loodusdirektiiv: Euroopa Liidu tähtsusega liik (I ja IV Lisa); 2004 aastast esmatähtis liik.
- Rahvuslikud seadused: kaitstud liik va. Venemaal.

Põhjuste üle, mis on viinud selle liigi niivõrd kriitilisesse seisusse on palju diskuteeritud ja liigi hävimist on püütud selgitada paljude hüpoteesidega nagu näiteks: (1) elupaikade kadumine, (2) üleküttimine, (3) reostus, (4) kliima muutuse mõju, (5) sissetoodud haigus, (6) sõltuvus hävivatest saakloomaliikidest, (7) liikidevahelised suhted ameerika naaritsaga, (8) liikidevahelised suhted tuhkruga, (9) gilda-sisene kisklus, (10) Aleuudi haiguse mõju. Praeguseks on selge, et selle liigi hävimine pole tingitud vaid ühest tegurist vaid pigem keerukast eri faktorite kompleksist, mille koosseis on eri aegadel ja kohtades olnud erinev. Varasematel perioodidel olid elupaikade hävimine ja üleküttimine põhilisteks teguriteks, mis tõid kaasa liigi lokaalsed väljasuremised. Tänapäeval laialdaselt leviv invasiivne võõrliik ameerika naarits e. mink on konkurentsuhetes euroopa naaritsaga. Olles suurem ja tugevam tõrjub mink otseste agressiivsete kontaktide tulemusel Euroopa naaritsa vähesobivasse elupaikadesse (nn. gilda-sisene agressioon), kus viimane pikkamisi hääbub. Ameerika naaritsa peatamatu levila laienemine Euroopas muudab euroopa naaritsa säilitamise ülimalt keerukaks ja sunnib otsima vahendeid, kuidas seista vastu võõrliigi hukutavale mõjule.

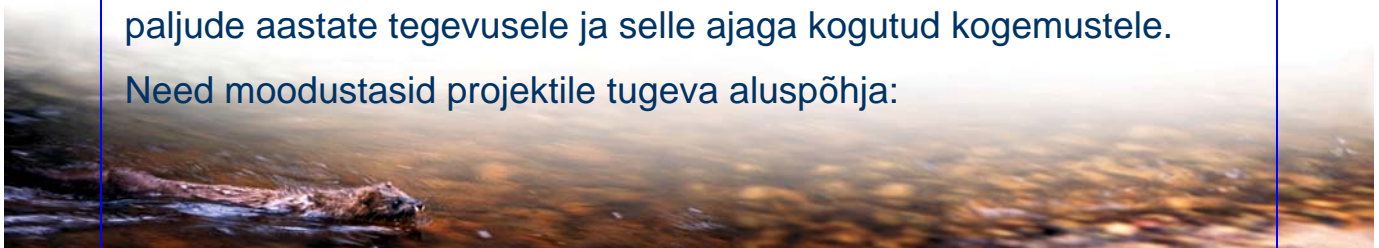
Meie projekt „Euroopa naaritsa taastamine Eestis: saarelised ja tehiasurkonnad“ toimis Euroopa Liidu LIFE Programmi egiidi all ja Euroopa Komisjon finantseeris projekti tegevusi 50% ulatuses. See kolme aastane projekt (2000 – 2004) oli koostatud eesmärgiga ületada Ameerika naaritsa negatiivne mõju vähemalt lokaalselt, või äärmisel juhul vähendada selle liigi hävitavat mõju Euroopa naaritsale. Meie veendumuse kohaselt ainsad tulemuslikud viisid sellise eesmärgi saavutamiseks on tehistingimustes peetava asurkonna ohjamise edasiarendamine ja saaraliste asurkondade loomine ameerika naaritsale kättesaamatutes kohtades.

Seetõttu oli meie projekti põhieesmärk formuleeritud järgmiselt: Tagada euroopa naaritsa ellujäämine Euroopas ja tema taastamine Eestis luues selleks liigi elujõulised asurkonnad nii tehistingimustes ja kui saartel:

1. Luua Tallinna Loomaaias olemasoleva paljunduskarja baasil elujõuline tehiasurkond, mis on suuteline tagama minimaalselt 90% liigi geneetilise mitmekesise säilimise vähemalt 25 aastaks.
2. Luua teine elujõuline saareline asurkond Saaremaal.
3. Koostada liigi tegevuskava juba moodustuva asurkonna ohjamiseks Hiiumaal.

Meie projekt toetus Tallinna Loomaaias ja sihtasutus LUTREOLA paljude aastate tegevusele ja selle ajaga kogutud kogemustele.

Need moodustasid projektile tugeva aluspõhja:

- Tehistingimustes paljundamisega alustati juba 1990-ndate aastate esimese pooles EAZA EEP Programmi egiidi all ning vastavad kogemused kasutati käesoleva elluviimiseks.
- Ameerika naarits oli välja püütud Hiiumaa saarelt ja sealse saarelise asurkonna moodustamisega oli juba alustatud 2000. aastal.

Nii nagu sagedasti juhtub sellelaadsete intensiivsete liigikaitseliste meetmetega, vaatamata parima võimaliku informatsiooni kasutamisele tegevuste planeerimisel ja läbiviimisel, ei ole võimalik täielikult tagada esialgselt plaanitud eesmärkide saavutamist. Seda seetõttu, et 100 %-lt edukaks tegutsemiseks vajaminevat kogu informatsiooni pole lihtsalt olemas ning seetõttu peab tuleb jätkuvalt katsetada ja eksperimenteerida. Sellest ka meie projekti eksperimendi-põhine ülesehitus koos arvuka andmekogumisega. Kogutud andmed aitavad meil analüüsida tehtut ja vajadusel teha muudatusi projektis. Tegelikult teoks saanud tegevuste nimekiri on järgmine:

1. Infrastruktuuri väljaehitamine euroopa naaritsa paljunduskeskuses Tallinna Loomaaias.
2. Saaremaa naaritsa kaitsealaks sobivusuuring: ameerika naaritsa arvukus, toidubaasi ja elupaikade sobivus naaritsa saarelise asurkonna loomiseks.
3. Hiiumaa euroopa naaritsa asurkonna tegevusekava koostamine.
4. Euroopa naaritsa loodusesse laskmise ettevalmistamine.

5. Euroopa naaritsa loodusesse laskmine Hiiumaal ja järelseire.
6. Naaritsate tehisasurkonna haldamine ja paljundamine Tallinna loomaaia paljunduskeskuses.
7. Projekti juhtimine.

Meie projekt jõudis järgmistele tulemustele:

1. Olemasolevat paljunduskeskust täiustati märkimisväärselt: välja ehitati vee- ja elektrivarustussüsteem; talitajat varustati soojakuga, mis pakub neile puhkevõimalusi aga ka näiteks võimaluse loomadele toidu ettevalmistamiseks; loomade aedikud renoveeriti osaliselt; ehitati kolm uut loodusliku sisustusega aedikut Tallinna Loomaaia paljunduskeskuses; kolm aedikut ehitati Hiiumaale naaritsa elupaikadesse. Lisaks renoveeriti ka paljunduskeskuse laboriruum, mis võimaldab paremat loomade käsitlemist.
2. Eeluuringud Saaremaal viidi läbi vahemikus 2001 – 2002 ning selle tulemused võimaldasid positiivselt otsustada selle saare sobivuse üle naaritsa saarelise asurkonna moodustamiseks. Leiti, et ameerika naarits pole saarel suutnud moodustada elujõulist asurkonda, kuigi üksikud isendid aegajalt mandrilt saarele sattuvad. Nende invasiooni sagedus jääb aga liialt madalaks, et võimaldada püsiva asurkonna moodustamist ning saarele sattunud üksikud isendid hukkuvad looduslikel põhjustel. Kõige tagasihoidlikumate arvestuste järgi mahutab Saaremaa 150

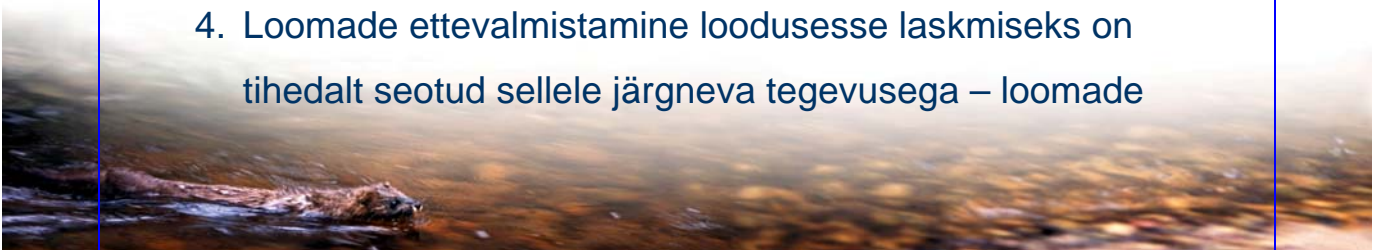

– 300 Euroopa naaritsat (paljunemiseelne periood). See on palju enam kui arvatakse olevat minimaalne elujõuline asurkond. Eeluuringute järgi Saaremaale moodustuv naaritsa asurkond ei ohusta sealset jõevähi asurkonda, millist kartust avaldasid mõningad kohalikud huvirühmad. Põhilisteks naaritsa asurkonna moodustavateks teguriteks Saaremaal on väga suur rebase asustustihedus ning madal kahepaiksete arvukus. Mõlemast kitsaskohast on usutavasti võimalik üle tulla: rebase arvukust tuleb naaritsate loodusesse laskmise ajal alandada ja kahepaiksete puudumise tõenäoliselt kompenseerib mürgi kõrge arvukus Saaremaal. Eeluuringute aruanne on kättesaadav internetis: http://www.lutreola.ee/english/LIFEREPORTS_eng.htm

3. Loodava naaritsa asurkonna edasiseks ohjamiseks Hiiumaal koostati tegevuskava ajavahemikuks 2004 – 2008. Tegevuskava koostamiseks teostati Hiiumaal mitmesuguseid väliuuringuid, mille tulemused on lülitatud ka kava koosseisu. Kava näeb ette edasise saarelise asurkonna tekkimise toetamise, naaritsa elupaikade parandamise, kaitsereežiimi kehtestamise naaritsa tuumikelualadel ja mitmeid tegevusi avalikkuse teavitamiseks. Tegevuskava kinnitati keskkonnaministri määrusega 20st novembrist 2004. Tegevuskava on inglise keelsena kättesaadav ka internetis: http://www.lutreola.ee/english/LIFEREPORTS_eng.htm

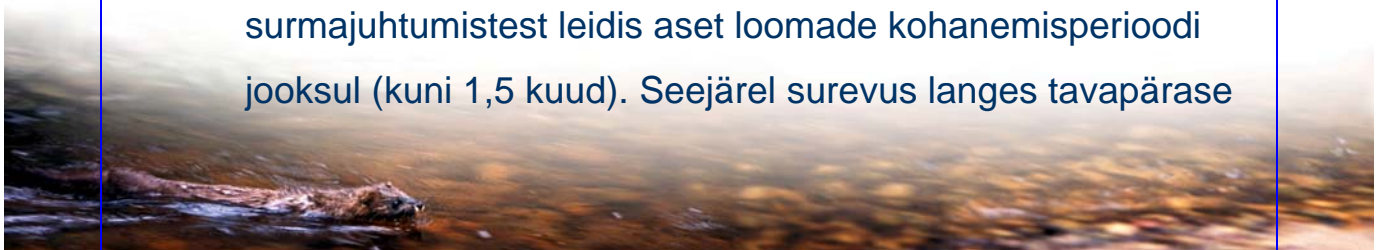
4. Loomade ettevalmistamine loodusesse laskmiseks on tihedalt seotud sellele järgneva tegevusega – loomade

loodusesse laskmisega. Selle tegevuse eesmärgiks oli teha kõik mis võimalik, et loodusesse lastavad naaritsad oleks võimalikult hästi ettevalmistatud nende jaoks uute tingimustega looduses. Ettevalmistamiseks kasutati palju erinevaid lähenemisi: loomadele pakuti võimalusi püüda ja toituda neist saakloomadest, keda nad tabavad ka saare looduses (näiteks närilised, kalad, vähid, konnad); inimkartlikkuse treenimiseks vähendati kontakte inimesega miinimumini, samuti kasutati sellel otstarbel suuri aedikuid, kus vajadus talitajatel aedikusse siseneda on minimaalne. Lisaks treeniti loomade ujumise ja sukeldumise oskust. Selleks, et suurendada naaritsate käitumise üldist võimekust testiti ja rakendati mitmesuguseid meetodeid loomade pidamistingimuste käitumuslikuks rikastamiseks.

5. Projekti kestel lasti Hiiumaale loodusesse 149 looma. Koos kõige projektieelselt loodusesse lastud loomadega on seega loodusesse lastud 207 looma. Raadiojälgimisest saadud andmete põhjal kõik kohanemisperioodi üleelavate naaritsate tervislik seisund on väga hea. Samuti näitavad uuringud, et lahtilastud naaritsad Hiiumaal toituvad enamvähem neile tüüpilistest saakloomadest. Põhiliseks surma põhjuseks on teised kiskjad ja röövlinnud. Nende poolt põhjustatud surmajuhtumid moodustasid 80% kõigist uuritud surmajuhtumitest. Suurim osa uuritud surmajuhtumitest leidis aset loomade kohanemisperioodi jooksul (kuni 1,5 kuud). Seejärel surevus langes tavapärase

loodusliku surevuse tasemele. Peab siiski nentima, et kuna andmevalimid jäid paratamatult suhteliseks väikeseks siis mitte kõigil juhtudel pole meie uuringud küllaldased teadusliku kindlusega väidete esitamiseks. Seire tulemused näitavad, et iga aastaga ellujäänute arv loodusest on tõusnud. Paraku ei võimaldanud 2004/2005. aasta ebatavaline talv meil teostada korralikult seireuuringuid – seega pole ka võimalik esitada arvulisi andmeid projekti lõpul looduses elutsevate naaritsate oletatava koguarvu kohta. Kuid eelmise seireperioodi andmetel elutses looduses 17 - 28 naaritsat. Selgelt ei vasta see asurkonna suurus arvutusliku minimaalse elujõulise asurkonna suurusele. Seetõttu on vaja veel lähiaastatel toetada saarelise asurkonna moodustamist Hiiumaal. Seire andmed viitavad ka tõsisele potentsiaalsele probleemile asurkonna moodustamisel. Nimelt on olemasoleva asurkonna struktuuris väga vähesel määral esindatud noorloomad ja looduses sündinud loomad, mis viitab mingisugusele loodusesse lastud loomade sigimiskeskusele. Selleks võib olla tehistingimustes sündinud isaste naaritsate vähene sigivus. Viimase nähtuse põhjuste väljasselgitamist alustati paljunduskeskuses, kuid siiani on jõutud vaid testimist vajavate hüpoteeside formuleerimise ja eeluuringuteni.

6. Tehistingimustes paljundamine on olnud väga tulemuslik. Kogu projekti kestel sündis 213 naaritsat. Loomade paljundamine on toimunud vastavate igaaastaste

demograafiliste ja populatsiooni-geneetiliste analüüside põhjal koostatud plaanide alusel. Seetõttu on paranenud ka tehisasurkonna parameetrid - paigas on hoitud asurkonna loomuliku demograafilist struktuuri ning paranenud on geneetilised parameetrid. Nii näiteks on efektiivsete rajajaisendite arv on kasvanud ning kõik potentsiaalsed rajajaisendite geneetiline mitmekesisus on õnnestunud lülitada asurkonna üldisesse geenipanka. Inbreedset depressiooni mõõtev indeks on vähenenud enam kui kolm korda ning vastavalt meie arvutustele on kogu algsest geenirikkusest õnnestunud asurkonnas alalhoida 96,35%. Lisaks selle on meie paljundusoperatsioon olnud suuteline varustama loomadega ka teisi EEP programmis osalevaid paljunduskeskuseid. Siiski on tehisasurkonna pikaajaliseks püsimiseks vaja uusi rajaja isendeid ja see saab olema tulevase tegevuse üks peamisi prioriteete.

7. Projekti ohjamine ja teostamine toimus vastavale projekti dokumentatsioonile. Üheks oluliseks tegevusvaldkonnaks siin oli avalik arvamus ja avalikustamine. Viimase tarbeks on kodulehel (www.lutreola.ee) kättesaadavad kõik projekti aruanded ja selle kestel teostatud uuringud.

Avalikustamiseks on projekti kestel koostatud ja/või esitatud 37 ettekannet või artiklit kas rahvusvahelisele või kohalikule auditooriumile. Lisaks on seda projekti tutvustatud veel arvukates intervjuudes.

Kokkuvõtteks võib nentida, et teostatud projekti käigus on kogutud arvukalt värsket informatsiooni, mis on ülioluline selle liigi kaitseks; projekt on märkimisväärselt edasi arendanud liigikaitset paljundusoperatsiooni, mis on garantiiks liigi püsimisele juhaks kui looduslike asurkondi ei õnnestu alal hoida; samuti on astutud ülioluline samm Hiiumaal naaritsa saarelise asurkonna loomisel. Samas tuleb aga tunnistada, et selles osas projekti esialgset eesmärki – elujõulise asurkonna moodustumine – ei õnnestunud saavutada. Seda eelkõige sellepärast, looduslike asurkondade taastamine on osutunud märkimisväärselt keerukamaks kui projekti koostamisel eeldati. Meie senised pingutused tõestavad ilmekalt ettevaatus põhimõtte rakendamise tähtsust – mitte lasta liikidel sattuda sedavõrd kriitilisse seisu, kus niivõrd intensiivseid, keerulisi ja kalleid meetmeid on vaja rakendada. Tuleb veel rõhutada, et need sammud, mis meie projekti kestel on astutud on olnud olulised vaheetapid ja võimaldavad jõuda elujõulise saarelise asurkonna moodustumiseni lähitulevikus.

